

มณีพลอยร้อยแสง: บทสำแดงพระอัจฉริยภาพแห่งกวี

Manii Phloy Roy Saeng: An Evidence of the Poet's Immense Talent

วรวรรณ ศรียาภัย*

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

*Corresponding Author E-mail: waaraathaanaa@yahoo.co.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์คุณลักษณะที่แสดงพระอัจฉริยภาพในการพระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ใน “มณีพลอยร้อยแสง” ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย คือ บทกวีนิพนธ์พระราชนิพนธ์จำนวน 134 เรื่อง และประยุกต์ใช้แนวคิดการวิจารณ์กวีนิพนธ์ ผลการวิจัยพบว่า พระอัจฉริยภาพแห่งกวีมี 3 ด้าน ได้แก่ ด้านฉันทลักษณ์ มีความโดดเด่นตามลำดับ คือ ฉันท กลอน โคลง กาพย์ เพลง ร่าย ด้านเนื้อหาและแนวคิด มีความโดดเด่นตามลำดับ คือ ความถึงพร้อมในภาวกวี ความรักต่อทุกสรรพสิ่ง ความกตัญญู ความรักและภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ การแสวงหาความรู้ ความเข้าใจชีวิตและโลก ด้านภาษาวรรณศิลป์ ประกอบด้วยวรรณศิลป์ในคำ 6 ลักษณะ คือ คำสัมผัส คำเสนาะ คำซ้อน คำซ้ำ คำศัพท์เฉพาะ คำศักดิ์สูง และวรรณศิลป์ในความ เห็นการสร้างสรรค์กระบวนความ และรสวรรณคดี

คำสำคัญ: กวีนิพนธ์ร่วมสมัย, วรรณกรรมพระราชนิพนธ์, กวี

Abstract

This research synthesizes the exceptional poetic characteristics found within the collection 'Manii Phloy Roy Saeng', analyzing a corpus of 134 poems through the lens of literary criticism. Regarding prosody, the findings reveal a predominant usage of Chanda, Klon, Khlong, Kaap, Chanson, and Rai, respectively. In terms of thematic content, the poems prominently reflect the perfection of poetic talent, universal love, gratitude, and devotion to the nation, religion, and the monarchy. Furthermore, the literary language is characterized by six key elements: internal and external rhymes, euphony, semantic doublets, reduplication, specialized terminology, and high-level vocabulary. Collectively, these elements illustrate a profound creative process and the masterful evocation of rasa in Thai literature.

Keyword: Contemporary Poetry, Royal Literary Works, Poet

บทนำ

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระอัจฉริยภาพในวิทยาการหลายด้าน ได้รับการถวายพระสมัญญานามเพื่อเฉลิมพระเกียรติเป็นการเฉพาะในด้านนั้นๆ กล่าวคือ **พระอัครราชูปถัมภิกการจดหมายเหตุไทย องค์เอกอัครราชูปถัมภกมรดกวัฒนธรรมไทย วิเศษศิลปิน และพระมารดาแห่งการคุ้มครองเด็กไทย** กล่าวเฉพาะพระอัจฉริยภาพในความเป็นกวีของพระองค์ ย่อมเป็นที่ประจักษ์แก่วงการกวีไทยและกวีโลกว่า ทรงเป็นกวีร่วมสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สร้างสรรค์งานกวีนิพนธ์ทรงคุณค่าทางวรรณศิลป์ระดับสูงเฉกเช่นวรรณคดี พระองค์พระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์อย่างสม่ำเสมอและมีเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย ทั้งบทกวีนิพนธ์ขนาดสั้น เช่น ดอกไม้, รัก, ผลแห่งการเวียน และบทกวีนิพนธ์ขนาดยาว เช่น คำฉันท์ดุขกฐีสงเวยพระศรีนราธิราชกิริณี, คำฉันท์ดุขกฐีสงเวยช้างสำคัญ 3 เชือก, คำฉันท์ดุขกฐีสงเวยสมโภชพระพุทธรูปมหารัตนปฎิมากร

ใน พ.ศ.2534 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ 36 พรรษา บรรดาอักษรศาสตรบัณฑิต รุ่น 41 คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประสงค์ถวายของขวัญแด่พระองค์ จึงรวบรวมบทพระราชนิพนธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองของพระองค์ จัดทำและจัดพิมพ์เป็นหนังสือรวมพระราชนิพนธ์ เรื่อง “มณีพลอยร้อยแสง” ขนาด 8 หน้ายก จำนวน 671 หน้า แบ่งเนื้อหา 11 หมวด ทั้งในภาพรวมของทุกหมวด หรือเฉพาะหมวดนั้นๆ ล้วนมีคุณค่าเอกอุตม

ปกห่อ ปกนอก และปกในของพระราชนิพนธ์ “มณีพลอยร้อยแสง”

ใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เฉพาะเนื้อหา 2 หมวด คือ กลั่นแสงกลอนกานท์ และเสียงพินเสียงเลื่อน เสียงเอื้อนเสียงขับ จัดว่าเป็นงานกวีนิพนธ์ร้อยกรองและเพลง ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นด้วยพระอัจฉริยภาพแห่งความเป็นกวี ประกอบด้วยคุณสมบัติพิเศษ คือเป็นผู้สามารถใช้ภาษาโน้มน้าวให้ผู้อื่นเกิดความรู้สึกนึกคิดหรือความสะเทือนอารมณ์คล้อยตามความรู้สึกนึกคิดต้องการจะสื่อ ช่างสังเกต ช่างจดจำ อ่านมาก ฟังมากเป็นพหูสูตร รู้พินิจ

พิจารณา สามารถถ่ายทอดสิ่งเหล่านั้นออกมาด้วยภูมิปัญญาและภาษาละเมียดละไม ผู้สร้างสรรค์งานวรรณศิลป์บนรากฐานดังกล่าวคือ กวี ผลงานที่กวีสร้างสรรค์ด้วยภาษางดงามคือกวีนิพนธ์ (Sriworapoj, 2025, p.8)

ขณะพระชนมายุ 12 พรรษา ทรงสำแดงพระอัจฉริยภาพแก่วงกวีด้วยการพระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ “ดอกไม้” ด้วยกาพย์ฉบัง 16 จำนวน 3 บท กล่าวถึงดอกไม้ 9 ชนิด ได้แก่ พุดลาย, ชงโค, ชบา, มะลิซ้อน, มะลิลา บัว, ป๊อบ, สารภี, จำปี มีคุณลักษณะเฉพาะและให้ประโยชน์ต่างๆ กัน เผยแพร่เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2510 ด้วยบทกวี คือ “ดอกไม้นี้มีมากมาย เช่นดอกพุดลาย ทั้งดอกชงโคชบา มะลิซ้อนมะลิลา กลิ่นหอมนันทนา บัวใช้บูชาพระดี ดอกป๊อบและสารภี ทั้งดอกจำปีนั้น เป็นดอกไม้ไทยไทย” (p.7) เป็นบทกวีมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ในลักษณะถูกต้องตามฉันทลักษณ์ งาม และง่าย

พระราชนิพนธ์บทกวีใน “มณีพลอยร้อยแสง” หมวดกลอนกลอนกานท์และหมวดเสียงพินเสียงเลื่อน เสียงเอื้อนเสียงขับ มีจำนวน 134 เรื่อง แบ่งเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ ร้อยกรอง 40 เรื่อง อวยพรวันเกิด 10 เรื่อง อวยพรวันวิสาขบูชา 17 เรื่อง อวยพรปีใหม่ 22 เรื่อง สักการศด 7 เรื่อง และเพลง 38 เรื่อง มีนักวิชาการได้ศึกษาวิจัยในแง่มุมต่างๆ จำแนกได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มก่อนและกลุ่มหลัง “มณีพลอยร้อยแสง” กลุ่มก่อนนั้นเป็นกลุ่มศึกษาเชิงวิจารณ์บทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ซึ่งต่อมาได้นำมาจัดพิมพ์ไว้ในเรื่องดังกล่าว ได้แก่ พระสืบสายวรรณศิลป์ตราบนดินฟ้า (Amornwivat, 1989) และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ กกับการอนุรักษ์มรดกไทยด้านภาษาไทย (Yamnadda, 1989) ผลงานดังกล่าวเป็นการศึกษาเชิงวิจารณ์ในด้านกว้าง ชี้ให้เห็นพระอัจฉริยภาพด้านภาษาและวรรณกรรมไทย ส่วนกลุ่มหลัง เป็นการนำบทพระราชนิพนธ์ใน “มณีพลอยร้อยแสง” มาศึกษาวิจัยในแง่มุมที่ผู้วิจัยสนใจ กล่าวคือ “มณีพลอยร้อยแสง” ฉายชัดพระอัจฉริยภาพนักปราชญ์ (Khunphakdee, 1991) บัตรอวยพรพระราชทานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (Laksanasiri, Nuchthongmuang, 2015) รวมพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี “มณีพลอยร้อยแสง”: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ (Toobklang, 2021) และดุริยางค์ในราตรี: กลวิธีการประพันธ์ในกวีนิพนธ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (Phlaykumnerd, Pansakun, 2018) ผลงานการศึกษาทั้ง 2 กลุ่มนั้น เป็นการนำตัวบททั้งหมดใน “มณีพลอยร้อยแสง” มาศึกษาเชิงปริทัศน์ในภาพรวม และนำตัวบทกวีนิพนธ์กลุ่มเฉพาะ คือ “บัตรอวยพรพระราชทาน” มาศึกษาเนื้อหาเป็นหลัก และตัวบทกวีนิพนธ์เฉพาะเรื่อง คือ “ดุริยางค์ในราตรี” ศึกษาวิธีการประพันธ์ในด้านกว้าง ได้แก่ โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ฉากและตัวละคร รูปแบบและกลวิธีการประพันธ์ และการใช้ภาษา ทั้งนี้ ยังไม่มีการนำบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ทั้งหมดในหมวดกลอนกลอนกานท์ และเสียงพินเสียงเลื่อน เสียงเอื้อนเสียงขับ มาศึกษาสังเคราะห์ในเชิงลึก เพื่อแสดงพระอัจฉริยภาพแห่งกวีของพระองค์ ให้สะท้อนฉายชัดถึงความเป็นปราชญ์ในพระสมัญญานามองค์เอกอัครราชูปถัมภกมรดกวัฒนธรรมไทย และวิศิษฏศิลปิน

ด้วยเหตุนี้ จึงสังเคราะห์คุณลักษณะที่แสดงอัจฉริยภาพการพระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ใน เรื่อง “มณีพลอยร้อยแสง” เพื่อแสดงพระปรีชาญาณในเชิงวรรณศิลป์ ให้เกิดเป็นองค์ความรู้แก่ผู้สนใจวิทยาการด้านกวีนิพนธ์และวรรณศิลป์

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อสังเคราะห์คุณลักษณะที่แสดงพระอัจฉริยภาพในการพระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ในเรื่อง “มณีพลอยร้อยแสง”

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์วิจารณ์ตัวบทใน “มณีพลอยร้อยแสง” แล้วนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ มีระเบียบวิธีการวิจัยดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัย ประกอบด้วยข้อมูลตัวบท และข้อมูลแนวคิดทฤษฎี ดังนี้

ข้อมูลตัวบท เริ่มต้นรวบรวมตัวบทจาก “มณีพลอยร้อยแสง” รวมพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn, 1990, pp. 7-250) หมวดกลั่นแสงกลอนกานท์ มีจำนวน 134 เรื่อง แบ่งได้ 6 กลุ่ม ได้แก่ ร้อยกรอง 40 เรื่อง อวยพรวันเกิด 10 เรื่อง อวยพรวันวิสาขบูชา 17 เรื่อง อวยพรปีใหม่ 22 เรื่อง สักวาสด 7 เรื่อง และเพลง 38 เรื่อง

ข้อมูลแนวคิด ประยุกต์ใช้แนวคิดการวิจารณ์กวีนิพนธ์ (ไทย) ของดวงมน จิตรจันทน์ เป็นแนวคิดหลักในการสังเคราะห์คุณลักษณะที่แสดงพระอัจฉริยภาพในบทกวีนิพนธ์ เรื่อง “มณีพลอยร้อยแสง” แนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า ความรู้ชีวิตมีผลให้เข้าถึงความหมายและคุณค่าของชีวิต เพราะชีวิตมนุษย์เป็นเนื้อหาหลักของกวีนิพนธ์ กลั่นกรองผ่านประสบการณ์และโลกทัศน์ของกวี เชื่อมโยงกับกรอบคิดทางสังคม การเข้าถึงวรรณคดีจะต้องเข้าถึงความหมายและคุณค่าในวรรณคดี โดยคำนึงถึงบริบททางวัฒนธรรมของผู้แต่ง ตระหนักรู้ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม มีการสืบต่อปรับเปลี่ยน และสร้างใหม่อยู่ตลอดเวลา นัยทางวัฒนธรรมของถ้อยคำอาจแปรตามผู้พูด เนื้อความ และบริบทการสื่อสาร กวีนิพนธ์เป็นสิ่งที่ซับซ้อน กวีมักไม่บอกความหมายโดยตรง แต่จะแฝงเร้นไว้ในถ้อยคำให้ผู้รับพิจารณา ต้องพยายามเชื่อมโยงความหมายสำคัญๆ ที่ผู้สร้างวางไว้ในส่วนต่างๆ ของงาน การพิจารณาวรรณศิลป์ กลศิลป์ และความจริง ต้องพิจารณาถึงกลวิธีทางวรรณศิลป์บางประการที่น้อยซ่อนเร้นซึ่งมีผลต่อการสื่อความอันเข้มข้นลึกซึ้งที่สุดแล้ว ความเป็นอัตนัยของการวิจารณ์และความรู้ของผู้วิจารณ์ ไม่สามารถบอกได้ว่าอย่างไรจึงจะถูกต้อง เพราะไม่มีสูตรตายตัว การวิจารณ์เป็นอัตนัย เพราะวรรณคดีแสดงความเป็นอัตนัย ความสำคัญที่รู้กวีนิพนธ์มีผู้สร้างและผู้สร้างดำรงตนอยู่ในสังคม ทำให้ผู้อ่านต้องรู้จักกวีและรู้จักบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกวีในขณะรู้จักตัวเองและสังคมของตน (Nagavajara et al, 2005, pp.55-77)

นอกจากนี้ ยังประยุกต์ใช้แนวคิดรองที่เกี่ยวข้องดังแสดงสาระและการอ้างอิงไว้ในผลการวิจัย

2. เก็บข้อมูล หลังจากพิจารณาตัวบทใน “มณีพลอยร้อยแสง” ทั้ง 134 เรื่อง โดยอ่านเก็บความคิดและอ่านละเอียดแล้ว จากนั้นจึงเก็บข้อมูลคุณลักษณะที่แสดงพระอัจฉริยภาพการพระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ ด้วยการบันทึกประเด็นคุณลักษณะลงในแบบบันทึกข้อมูล

3. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

วิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลดิบที่เก็บบันทึกไว้แล้วมาจัดแยกกลุ่มตามลักษณะประเด็นเนื้อหา เช่น ฉันทลักษณ์ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์

สังเคราะห์ข้อมูล อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างฉันทลักษณ์ เนื้อหา และภาษาวรรณศิลป์ กับกลวิธีนำเสนอ ด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

4. อภิปรายผล สรุปผลและให้ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัยตั้งไว้ว่า เพื่อสังเคราะห์คุณลักษณะที่แสดงพระอัจฉริยภาพในการพระราชนิพนธ์ บทกวีนิพนธ์ใน เรื่อง “มณีพลอยร้อยแสง” นั้น เมื่อได้วิเคราะห์ข้อมูลบทกวีนิพนธ์ทั้ง 134 เรื่อง โดยประยุกต์ใช้แนวความคิดการวิจารณ์กวีนิพนธ์ (ไทย) ของดวงมน จิตรจำนงค์ สามารถสังเคราะห์ผลการวิจัยได้ 3 ประการ ได้แก่ ฉันทลักษณ์ เนื้อหาและแนวคิด และภาษาวรรณศิลป์ มีรายละเอียดดังนี้

1. ฉันทลักษณ์

ฉันทลักษณ์ คือ แบบแผนของคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง มี 3 ลักษณะ คือ ลักษณะบังคับ ลักษณะเสริม และลักษณะนิยม โดยลักษณะเสริมเป็นลักษณะต้องมีตามกำหนด ทั้งลักษณะพื้นฐานและลักษณะเฉพาะ ชนิด สำหรับลักษณะเสริมจะไม่บังคับ แต่ใช้เสริมความให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น คำสร้อย และลักษณะนิยม เป็นส่วนประกอบที่ช่วยให้บทร้อยกรองไพเราะยิ่งขึ้น เช่น เสียงทำนองวรรคและสัมผัสภายในวรรคของคำประพันธ์แต่ละชนิด (Office of the Royal Society, 2007, p.287) ในภาพรวมบทกวีนิพนธ์ทั้ง 134 เรื่อง ใน “มณีพลอยร้อยแสง” จำแนกการใช้ฉันทลักษณ์ได้ 2 ลักษณะ คือ ฉันทลักษณ์เดี่ยว และฉันทลักษณ์ผสม ดังนี้

1.1 ฉันทลักษณ์เดี่ยว ทรงเลือกใช้ฉันทลักษณ์ประเภทใดประเภทหนึ่งเป็นเครื่องมือในการพระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ ทั้งขนาดสั้นและขนาดยาว ฉันทลักษณ์ที่โดดเด่นมากที่สุดคือฉันท และโดดเด่นรองลงไปตามลำดับ คือ กลอน โคลง กาพย์ เพลง และร่าย

ฉันท ทรงใช้ฉันทลักษณ์ฉันทซึ่งเป็นลักษณะบังคับ พระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ขนาดสั้นและขนาดยาวที่เรียกว่า “คำฉันท์” ได้อย่างถูกต้องตามแบบแผนที่กำหนด บทกวีนิพนธ์ขนาดสั้นในฉันทลักษณ์อินทวิเชียรฉันท 11 คือ “ผลแห่งการเรียน” และ “เพ็ญจันทร์” ฉันทลักษณ์วิหขุมมาลาฉันท 8 คือ “โลกปัจจุบัน” ส่วนบทกวีนิพนธ์ขนาดยาวที่เป็นคำฉันท์ มี 3 เรื่อง แต่ละเรื่องทรงใช้ฉันทลักษณ์เฉพาะ มีทั้งฉันท กาพย์ขับไม้ และเพลง โดย “คำฉันท์ดุขกัสังเวทพระศรีนราธิราชกิริณี” ทรงใช้ฉันทลักษณ์กาพย์ฉับ 16, วสันตดิถีฉันท 14, อินทวิเชียรฉันท 11, กาพย์ขับไม้, เพลงสาธการ, เพลงขับไม้บั้นเตา, เพลงสรรเสริญพระจันทร์, เพลงพราหมณ์เข้าโบสถ์, เพลงมหาชัย “คำฉันท์ดุขกัสังเวทช้างสำคัญ 3 เชือก” ทรงใช้ฉันทลักษณ์กาพย์ฉับ 16, วสันตดิถีฉันท 14, อินทวิเชียรฉันท 11, กาพย์ขับไม้, เพลงสาธการ, เพลงพราหมณ์เข้าโบสถ์, เพลงขับไม้บั้นเตา, เพลงนเรศวรช้าง, เพลงมหาชัย และ “คำฉันท์ดุขกัสังเวทสมโภชพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากร” ทรงใช้ฉันทลักษณ์กาพย์ฉับ 16, วสันตดิถีฉันท 14, อินทวิเชียรฉันท 11

กลอน เป็นฉันทลักษณ์ที่ทรงใช้อย่างโดดเด่นรองลงมาจากฉันทลักษณ์ฉันท์ มีทั้งกลอนสุภาพ กลอนดอกสร้อย และกลอนสักรวา ซึ่งกลอนสักรวามีทั้งกลอนสักรวาทั่วไปและสักรวากลอนสด บทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ในฉันทลักษณ์กลอนสุภาพ เช่น “สายน้ำ”, “ไม่ลืม” และ “พลบค่ำ” ฉันทลักษณ์กลอนดอกสร้อย เช่น “แผ่นดิน”, “ยามค่ำ” และ “ดอกสร้อยเยิ้มใช้” ฉันทลักษณ์กลอนสักรวาซึ่งเป็นสักรวาทั่วไป ได้แก่ บทกวีนิพนธ์ไม่มีชื่อเรื่องซึ่งพระราชทานโครงการสมุดบันทึกประจำวัน ส่วนสักรวากลอนสด เช่น “สังข์ทอง ตอน เลือกคู่”, “พระอภัยมณี ตอนต่อจากผีเสื้อสมุทรลักพาพระอภัยมณี” และ “สังข์ทอง ตอนนางมณฑาลงกระท่อม” สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชนิพนธ์ บทกวีนิพนธ์ประเภทกลอนตามแบบฉันทลักษณ์กลอนแต่ละประเภทได้อย่างถูกต้องทั้งลักษณะบังคับ และลักษณะนิยม

โคลง เป็นฉันทลักษณ์ที่ทรงใช้โดดเด่นรองลงมาจากฉันทลักษณ์กลอน มี 2 ประเภท คือ โคลงกระทู้สุภาพ และโคลงสี่สุภาพ โดยโคลงกระทู้สุภาพทรงใช้พระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์เรื่อง “เธออยู่ที่ไหน ไยไม่กลับมา” และไม่มีชื่อเรื่องซึ่งอวยพรปีใหม่ และโคลงสี่สุภาพ ทรงใช้พระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ เช่น “หมู่พระมหาปราสาท”, “อยุธยา” และ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ฉันทลักษณ์โคลงนี้ทรงใช้ได้อย่างแม่นยำตรงตามระเบียบฉันทลักษณ์ ทั้งลักษณะบังคับ ลักษณะเสริม และลักษณะนิยม

กาพย์ เป็นฉันทลักษณ์ที่ทรงใช้โดดเด่นรองลงมาจากฉันทลักษณ์โคลง มี 2 ประเภท ได้แก่ กาพย์ฉกบั 16 และกาพย์ยานี 11 โดยบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ที่ทรงใช้กาพย์ฉกบั 16 ได้แก่ “ดอกไม้”, “สมเด็จพระศรีนครินทร์ทราบบรมราชชนนี” และบทที่ไม่มีชื่อเรื่องเพื่ออวยพรปีใหม่ ส่วนบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ที่ทรงใช้กาพย์ยานี 11 เช่น “ไปไกล”, “ขอส่งสารลักษณะ” และ “ถวายสมเด็จพระเจ้า” ทรงใช้ฉันทลักษณ์กาพย์ใช้ได้ อย่างแม่นยำตรงตามระเบียบฉันทลักษณ์ ทั้งลักษณะบังคับ และลักษณะนิยม

เพลง เป็นฉันทลักษณ์ที่ทรงใช้โดดเด่นรองลงมาจากฉันทลักษณ์กาพย์ บทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ประเภทเพลงนี้ ทั้งใช้ฉันทลักษณ์ของกลอน กาพย์ และโคลงแล้วนำมาใส่ทำนองและขับร้องเป็นบทเพลง ตัวอย่างเช่น “ฉุยฉาย”, “บรรทมไพร” และ “จินตต์ดอกไม้เถา”

ร่าย เป็นฉันทลักษณ์ทรงใช้น้อยสุด คือ ฉันทลักษณ์ร่ายสุภาพ ใช้พระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ “ฝนหลังหล้า”

1.2 ฉันทลักษณ์ผสม มีบทพระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์กลุ่มหนึ่งในบทหนึ่งๆ ทรงใช้ฉันทลักษณ์ตั้งแต่ 2 ประเภทขึ้นไปผสมผสานกัน ซึ่งสำแดงพระอัจฉริยภาพในการพระราชนิพนธ์ได้อีกลักษณะหนึ่ง ฉันทลักษณ์ผสมที่ทรงใช้ มี 5 ลักษณะ ดังนี้

โคลงสี่สุภาพกับกาพย์ยานี 11 ทรงใช้พระราชนิพนธ์ “หวนคิด”, “ยามสนธยา” และบทกวีพระราชนิพนธ์ไม่มีชื่อเรื่อง เพื่ออวยพรวันเกิดแก่อาจารย์มนตรี ตราโมท

โคลงสี่สุภาพกับกาพย์ฉกบั ทรงใช้พระราชนิพนธ์ “แดนดินถิ่นหมอก”

กลอนแปดกับโคลงสี่สุภาพ ทรงใช้พระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ที่ไม่มีชื่อเรื่อง เพื่อขอพระราชทาน ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคม 2525

วสันตดิถีฉันท 14 สัททวิภินิหารฉันท 19 และโคลงสี่สุภาพ ทรงใช้พระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ “ราชินี ยาเขียวราท”

คาถาภาษาบาลีที่แปลภาษาไทย เป็นกวีนิพนธ์ร้อยแก้วและร้อยกรองประเภทโคลงสี่สุภาพ กาพย์ฉับ 16 และกาพย์ยานี 11 ทรงใช้พระราชนิพนธ์เพื่ออวยพรวันวิสาขบูชา และอวยพรวันขึ้นปีใหม่

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงแสดงให้เห็น พระอัจฉริยภาพในการใช้ฉันทลักษณ์พระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ในขณะทรงพระเยาว์ มีพระชนมายุเพียง 12 พรรษา ทรงใช้ฉันทลักษณ์กาพย์ฉับ 16 พระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ “ดอกไม้” ได้อย่างถูกต้องตาม ลักษณะบังคับและลักษณะนิยมที่ใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญและจัตวาทำยวรรคได้อย่างเหมาะสม สื่อนี้มีความ ได้ชัดแจ้ง ครบถ้วนสมบูรณ์ และมีคุณค่าวรรณศิลป์ในลักษณะที่งามและง่าย ซึ่งพระราชนิพนธ์เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2510 ความว่า

ดอกไม้มีมากมาย	เช่นดอกพุดลาย
ทั้งดอกขงโคชบา	
มะลิซ้อนมะลิลา	กลิ่นหอมนันทนา
บัวใช้บูชาพระดี	
ดอกปีบและสารภี	ทั้งดอกจำป้าน
เป็นดอกไม้ไทยไทย (p.7)	

ครั้นเมื่อพระชนมายุ 16 พรรษา ทรงพระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ “ผลแห่งการเรียนรู้” ด้วยฉันทลักษณ์ ประเภทอินทวิเชียรฉันท 11 ได้อย่างถูกต้องแม่นยำตรงตามลักษณะบังคับ และมีลักษณะนิยมที่ใช้เสียง วรรณยุกต์สามัญและจัตวาในคำทำยวรรคได้อย่างเหมาะสม บทพระราชนิพนธ์มีดังนี้

ศึกษาวิชาไว้	ก็จะได้ประโยชน์ครั้น
เพื่อช่วยประเทศพลัน	จิตเราก้เปรมปรีดี
ความรู้ประโยชน์พร้อม	เพราะถนอมสกลนศร์
การเรียนรู้จะให้ดี	ผลเด่นขยันจง
ช่วยชาติและตนยัง	จะประทั้งสกลวงศ์
ไทยเราจะยืนยง	เพราะประหาระลึกเรียน (p.21)

บทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ข้างต้น พระราชนิพนธ์เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2514 ในปีเดียวกันนี้ ก็พระ ราชนิพนธ์วิชมุขมอลาฉันท 8 เรื่อง “โลกปัจจุบัน” และอินทวิเชียรฉันท 11 อีก 1 บท คือ “เพ็ญจันทร์”

บทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ “ราชินิยาเศียรราช” ซึ่งไม่ปรากฏวัน เดือน ปีที่พระราชนิพนธ์ แสดงให้ เห็นถึงพระอัจฉริยภาพการเลือกใช้ฉันทลักษณ์ในสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้อย่างล้ำเลิศยิ่ง ทรงเลือกใช้ฉันทลักษณ์ผสมผสาน 3 ประเภท ได้อย่างลงตัว คือ วสันตติฉันท 14 เพื่อแสดงความสง่างาม สัททวิภักติฉันท 19 เพื่อแสดงความศักดิ์สิทธิ์ และโคลงสี่ สุภาพเพื่อแสดงความเคารพและรักดีเป็นอย่างสูง เหมาะกับบรรโภกาสมาคมมงคลสมัยวันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคม ตัวยกวีนิพนธ์พระราชนิพนธ์มีดังนี้

สวาระวันศุกร์สมัย	ทินะชัยเกษมศานต์
คือวันเฉลิมพระชนมาน	วรราชานรี

ผู้เปี่ยมพระคุณกรุณาทั่ว	กะพลกประชาชี
ทรงธรรมะมั่งกุศลมี	จิตน้อมประพฤติบุญ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฌ พิกพสกลสรณคุณ	
จงคุ้มและนำหนุน	พระองค์
ให้เรื่องยศและพระเดชะกอบปรกิติดัง	
ครองไทย ๘ อยู่ยง	นิรันดร์
จงพระชนม์เทียรหมไ้	สุขสันต์
จงพระกายศุภพรรณ	ผ่องพร้อม
จงพระพลล้ำเลิศอัน	ใครไป สู้เลย
ถวายจตุพรน้อม	แนบเบื้องบาทมาลย์ (p.87)

อย่างไรก็ตาม พระอัจฉริยลักษณ์การเลือกใช้นั้หลักษณ์พระราชานิพนธ์บทวินิพนธ์ ในสมเด็จพระ
กนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ยังมีแง่มุมและชั้นเชิงกวีอีกมากเกินที่
จะกล่าวให้หมดสิ้นได้ ด้วยว่าผู้เป็นปราชญ์กวีที่แท้นั้ย่อมมีความลึกซึ้งอยู่เสมอ ทั้งนี้ พระอัจฉริยลักษณ์
ดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์ข้องเกี่ยวกับเนื้อหาและกลวิธีทางวรรณศิลป์ด้วย ซึ่งจะกล่าวในลำดับต่อไป

2. เนื้อหาและแนวคิด

เมื่อพิจารณาบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ทั้ง 134 เรื่อง ใน “มณีพลอยร้อยแสง” นั้น ในที่นี้ตีความว่า
“มณีพลอย” หมายถึง ตัวบทกวีนิพนธ์ที่ทรงพระราชนิพนธ์ “ร้อย” หมายถึง จำนวนมากเกินจะนับหรือกล่าวได้ และ
“แสง” หมายถึง เนื้อหาสาระหรือความคิด รวมแล้ว “มณีพลอยร้อยแสง” หมายถึง บทกวีพระราชนิพนธ์มีเนื้อหา
สาระมากเกินจะกล่าวให้หมดได้

ทั้งนี้ เมื่อได้พิจารณาข้อมูลตัวบททั้งหมดแล้ว สามารถสังเคราะห์เนื้อหาและแนวคิดได้ 6 ประการ
ได้แก่ ความถึงพร้อมในภาวกวี, ความรักต่อทุกสรรพสิ่ง, ความกตัญญู, ความรักและภักดีต่อชาติ ศาสนา และ
พระมหากษัตริย์, การแสวงหาความรู้, ความเข้าใจชีวิตและโลก กล่าวตามลำดับได้ดังนี้

2.1 ความถึงพร้อมในภาวกวี จากบทนำของหมวดกลั่นแสงกลอนกานท์ ใน “มณีพลอยร้อยแสง”
กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นกวีร่วมสมัยแห่งกรุง
รัตนโกสินทร์ ผู้ทรงสืบทอดความไพเราะในวรรณศิลป์ไทยไว้อย่างดีเลิศ ทรงเป็นกวีผู้เป็นปราชญ์ทางภาษา เป็น
นักอักษรศาสตร์ นักวรรณคดี และทรงเป็นตัวอย่างพิสุจน์ให้เห็นว่า การเป็นกวีนั้นเป็นการประสานกลมกลืน
ระหว่าง ‘พรสวรรค์’ และการฝึกฝนอันเข้มข้น เป็นศาสตร์และศิลป์อันสร้างสรรค์จากปัญญาและหัวใจ
ร่วมกัน” (Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn, 1990, p.3)

ความถึงพร้อมในภาวกวีแห่งสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม
ราชกุมารีนั้ปรากฏคู่กับความถึงพร้อมในจินตมยปัญญา เป็นปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ ด้วย
โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตนเอง (Somdet Phra Buddhaghosacariya [P.A. Payutto], 2016, p.232) แล้ว
ส่งผลให้เกิดธรรมารมณั้ อันหมายถึงอารมณ์หรือธรรม เป็นสิ่งรับรู้ทางใจ หรือใจรู้สึกนึกคิด (Somdet Phra

Buddhaghosacariya [P.A. Payutto], 2016, p.150) จึงทรง “ประจักษ์แจ้งทั้งแหล่งหล้า ล้วนภาษากวีสุทธิโส
 ลึกซึ่งลำนาลาลัย หลังไหลเสาะเวลานานาที่ ดนตรีลึกลับจากฟ้า โบกทิพย์มาปิติชีวิตนี้ จบเว็จจักรวาลมี สิ่งสุนทรีย์
 อยู่มากมาย” และทรงเห็น “กัลปพฤษ์สะพรั่งช่อดอกผลแก้ว แล้วไพรปรายให้ทานปิติไปทั่วพื้นปฐพี” และ
 “คุณค่าอมตะสมบัติทิพย์ อันหาค่าบมิได้นั้นแล” (Kallayanapong, 2005, 114, 213) เมื่อทรงพบเห็นสิ่งใด
 หรือนึกคิดสิ่งใดก็สามารถพระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ได้อย่างน่าอัศจรรย์ใจและมีเป็นจำนวนมาก

ในขณะทรงมีพระชนมายุได้ 12 พรรษา พระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์ “สายน้ำ” เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม
 2510 สื่อแนวคิดและธรรมารมณ์ในช่วงฤดูกาลที่จะเข้าสู่หน้าหนาว ความว่า

จวนจะเข้า หน้าหนาว รวดเดือนนี้	ลมหนาวมี พัดโบย โบกไสว
ความหนาวเย็น มีอยู่ ทั่วทั่วไป	น้ำเหนือไหล หลังท่วม ทุ่งท้องนา
เมื่อเฝ้าดู ธารา ริมวารี	ก็พลันคิด ถึงชีวิ ของตัวข้า
เมื่อคิดถึง ชีวิต ที่ล่วงมา	ยิ่งโศกา อาดูร พุนทวี
ชีวิตนี้ ผ่านไป เหมือนสายน้ำ	ไม่มีซ้ำ จะหยุด ให้ลู่ชี
ยิ่งผ่านไป ทุกทิวา ทุกราตรี	ชีวิตมี แต่หาย ตายจากกัน (p.8)

นอกจากนี้ ความถึงพร้อมในกาวกวีลึกซึ้งแห่งพระองค์นั้น เห็นได้ชัดแจ้งเป็นพิเศษในบทพระราชนิพนธ์
 กวีนิพนธ์ “ดุริยางค์ในราตรี” ซึ่งพระราชนิพนธ์เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2517 ในขณะพระชนมายุได้ 19 พรรษา
 หากแต่ได้สำแดงพระอัจฉริยภาพแห่งกวีไว้อย่างเป็นเลิศ ความว่า

ราตรี	รัศมีจันทร์แจ้งเวหา
สว่างส่องตอ้งไม้ในพนา	ชมรุขฉายาเพลิดเพลิน
หอมกลิ่นอุณปารাত্রีตัว	ตรลบแนวลำเนาเขาเงิน
รสรื่นชื่นหว่างทางเดิน	เหมือนเชิญให้เด็ดดมชมเชย
ลมอวลระคนปนกลิ่น	ดังประทีนเสาวรภัยอบเนย
ลมโบกตอ้งองค์ลงรำเพย	ลมเอยเคยถนอมกล่อมใจเรา
เรไรจักจั่นสนั่นร้อง	เสียงกังวานขานก้องป่าเขา
ฟังเพราะเสนาะกรรณทุกขับรรเทา	เป็นเสียงเก่าเคยคุ้นเจนใจ
ได้ยินสำเนียงเสียงซอ	ค่อยคลอเร้าเร่งเพลงใหญ่
แล้วเปลี่ยนเวียนแปลงทำนองไป	เป็น “ดอกไม้ไทร” เยือกเย็น
เพลง “นกขมิ้น” เหลืองอ่อน	เจ้าไปนอนรังไหนพิไม่เห็น
เคยอยู่แต่กรงทองตอ้งลำเค็ญ	จงมาเป็นเพื่อนพิที่ในดง
ฟัง “ทยอย” พลอยให้ใจหนัก	ใจเคยรักเคยใครไหลหลง
จิตมนุษย์สุดหวงหวงพะวง	นี่ก็คองระทมตรมอรุรา
ยินเสียงแปลก “แขกลพบุรี” เสร้า	วันทองเจ้าจากห้องร้างเคหา
ลำดวนดวนเต้าโคลคลา	มะลิลาลาจำปี้กี่ปัก

ขอประเลงเพลง “เทพบรรทม”	รวีนี้วประพรมทำนองผัน
บำเรอองค์ท้าวไทเทวี	ครั้นครั้นแนวป่าพนาลี
ยามดึกเดือนแอมแนบเมฆ	วิเวกมีดสนทมิฬวิ
ลมเคยพัดส่งดลมตรมฤดี	กลืนมาลีพลอยจากกลืนไป
เสียงจิ้งหรีดเรไรเย็บเสียง	เหลือเพียงเสียงซอคลอเสียงใส
รักกันจริงอย่าทิ้งร้างห่างเราไกล	ซอของใครเสียงเสนาะเพราะพราย
แว่วแว่วแผ่วเพลง “ปลาทอง”	ทำนองกังวานประสานสาย
น้ำค้างพร่างพร้อยปรอยปราย	ต้องกายเจ้าสร้อยดอกมะปราง
จำต้องแคล้วจะคลาดคลายสายสมร	ทิมพรเรือแดงแสงสาง
นิจจาเอ๋ยเคยเล่นต้องเว้นวาท	ฟัง “กำสรวลสุรางค์” เสนอครวญ
การะเกดกลืนแก้วพิรุณกรรณ	ไม่เหมือนมณฑาทองของสงวน
จะจากยังไม่คลายรัฐจวน	บั้นป่วนไม่อย่าจรลีลา
เสียงซอคลอเพลง “พญาโคก”	ก้องโตรกชอกเขาภูผา
ไฉนวันใดไม่ประสบพบพัตรา	เหมือนว่าไฟผลาญลาญดวงใจ
เพลงขอเบาเสียงเปลี่ยนทาง	วังเวงอยู่กลางป่าใหญ่
เสียงซอขาดเสียงชะงักไป	สายซอขาดในทันที (p.35)

2.2 ความรักต่อทุกสรรพสิ่ง แนวคิดนี้เห็นได้ชัดในบทกวีพระราชนิพนธ์ “รัก” พระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ.2510 ในขณะที่พระชนมายุ 12 พรรษา ทรงแสดงความรักในพระทศนะของพระองค์ต่อ “ทั้งหมด ทั้งสิ้น” ไม่ว่าจะเป็นทะเล ท้องฟ้า ทุ่งนา ป่าเขา ต้นไม้ พฤษชา ปักษา อุทัย รัตติกาล ดารา น้ำค้าง นางนวล ดังบทกวีพระราชนิพนธ์ว่า

รักทะเล อันกว้าง ใหญ่ไพศาล	รักท้องฟ้า ไอลา สีสดใส
รักท้องทุ่ง ท้องนา ดังดวงใจ	รักป่าเขา ลำเนาไพร แสนสุนทร
รักพฤษชา รุกขชาติ ที่ดาดฟ้า	รักปักษา ที่ร้องกู่ บนสิงขร
รักอุทัย สว่าง กลางอัมพร	รักทั้ง รัตติกาล ในนภดล
รักดารา ส่องแสง สุกสว่าง	รักน้ำค้าง อย่างมณี มีไคลผล
รักทั้งหมด ทั้งสิ้น ที่ได้ยล	รักนางนวล รักจน หมดสิ้นใจ (p.15)

ความรักต่อสรรพสิ่งเป็นพลังบวกของชีวิต และเป็นจุดเริ่มต้นให้ลงมือทำอะไรๆ ได้อย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อย ทั้งยังนำไปสู่ความสำเร็จงอกงาม กล่าวเฉพาะการพระราชนิพนธ์เรื่องต่างๆ ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก แต่ละเรื่องมีคุณค่าในมิติต่างๆ อย่างยิ่ง ล้วนก่อเกิดมาจากการที่พระองค์ทรงมีความรักในงานพระราชนิพนธ์ แม้ว่าการพรรณนาเรื่องนั้นๆ อาจเป็นเรื่องไม่ถนัดสำหรับคนอื่น แต่พระองค์พระราชนิพนธ์ได้อย่างดูว่าง่าย เช่น “คำฉันท์ดุขมิถุสวงเวพระศรีนราธิราชกิริณี” หรือ “คำฉันท์ดุขมิถุสวงเวสมโภชพระพุทธรูปมหายานรัตนปฏิมากร”

2.3 ความกตัญญู คือการรู้จักตอบแทนพระคุณต่อผู้มีพระคุณด้วยกาย วาจา และใจ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือครบทั้งสามอย่างก็ได้ ทั้งในขณะที่ผู้นั้นมีชีวิตหรือล่วงลับไปแล้ว ได้แก่ บิดา มารดา ครูอาจารย์ ญาติผู้ใหญ่ เช่นแนวคิดความกตัญญูต่อบิดามารดา ผู้เป็นลูกจะต้องเลี้ยงดูหรือดูแลท่านเมื่อยามที่ท่านแก่ชรา และเชื่อฟัง คำสั่งสอนของท่าน ดังปรากฏในบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ “ปิตุเรศมารดร” พระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ.2515 ขณะพระชนมายุ 17 พรรษา ความว่า

ปิตุเรศมารดรให้กำเนิด	แสนประเสริฐกว่าใครในทิศา
ท่านถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงลูกมา	บุตรธิดาควรจำรำลึกคุณ
เมื่อท่านเฒ่าแก่ชราอย่าทิ้งทอด	เพราะท่านเลี้ยงเรารอดทั้งนำหนุน
หวังลูกยาเป็นผู้สืบสกุล	จะหาใครการุญเท่าไม่มี
ท่านรักใคร่ในบุตรสุดสวาท	ให้โอกาสศึกษามีศักดิ์ศรี
เมื่อลูกรักสบสุขสุดเปรมปรีดิ์	ด้วยอารีสุดแสนทั้งห่วงใย
บุญคุณท่านนั้นมีมากล้นเหลือ	ลูกที่เชื่อท่านชีวิตจิตแจ่มใส
ท่านเมตตาเรามาจนเจริญวัย	ได้อาศัยท่านสุขทุกทิวา (p.33)

ในบทพระราชนิพนธ์ข้างต้น ทรงเสนอพระทศนะสำหรับผู้เป็นพ่อแม่ด้วย ในแง่ที่ต้องเลี้ยงดูลูกให้เติบโตอย่างดี มีชีวิตมีคุณภาพ ให้การศึกษาแก่ลูก ให้ความรักให้ความห่วงใยเพื่อลูกประสบกับความสุข ทรงชี้ให้เห็นหน้าที่ของพ่อแม่และหน้าที่ของลูกที่ต้องดำเนินไปควบคู่กัน

หรือการแสดงความกตัญญูต่อครูอาจารย์ ให้แสดงความระลึกถึงด้วยความเคารพ ที่ท่านเป็นผู้ให้ความรู้วิทยาการ ถึงโอกาสสำคัญ เช่น วันคล้ายวันเกิดของท่านก็อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเคารพบูชาได้ คຸ່ມครองให้ท่านมีความสุข ดังเช่นบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์อวยพรวันเกิดแด่อาจารย์กำชัย ทองหล่อ ผู้เป็นพระอาจารย์ที่โรงเรียนจิตรลดา และคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ความว่า

นอบน้อมระลึกไหว้	อาจารย์
ผู้สอนสั่งวิทยาการ	รอบรู้
กำชัยเชี่ยวชาญชาญ	ปราชญ์เปรี๊ยะ
เกียรติเกริกเกินใครสู้	กึกก้องกำจาย
อบรมให้ศิษย์รู้	เรียนดี
ต้นติภาษาศรี	กล่าวอ้าง
กายพจนกวี	ประจักษ์แต่ง
ให้จดจำเสริมสร้าง	สติทั้งปัญญา
ท่านชี้ประโยชน์ด้วย	การุญ
ดวงจิตคิดเจือจุน	โอบอ้อม
คอยแนะคอยนำหนุน	สิ่งชอบ
ธรรมะแสดงพร้อม	สิ่งล้วนมงคล

วันดีวันเกิดผู้	เป็นอา-จารย์แฮ
ขอขอบารามนา	นอบเกล้า
เทพไทเร่งรักษา	อาจ-ริยะแฮ
ให้สุขทุกเย็นเช้า	อย่ารู้อันตราย (p.96)

เช่นเดียวกับกรณีข้างต้น ในบทพระราชนิพนธ์ดังกล่าว ทรงเสนอพระทัศนะสำหรับผู้เป็นครูอาจารย์ที่ดี จะต้องเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ สอนให้ศิษย์มีปัญญาความรู้ ซึ่งช่องทางเป็นประโยชน์แก่ศิษย์ ส่งเสริมให้ศิษย์กระทำในสิ่งที่ชอบที่ควรและยึดมั่นในธรรมะ

2.4 ความรักและภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ในบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” พระราชนิพนธ์เมื่อ 14 พฤศจิกายน 2515 แสดงถึงพระทัศนะว่าชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่คู่กัน เป็นรากฐานสำคัญของชาติบ้านเมือง ชาติ หมายถึงทุกผู้ทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศ เช่น คนไทยทุกคนที่เกิดและอาศัยในแผ่นดินไทย รักชาติไทยก็คือการรักคนไทยทั้งหมดด้วย สำหรับศาสนานั้นเป็นเครื่องสอนและบำรุงจิตใจให้ห่างจากความเศร้าหมอง ศาสนาเป็นที่พึ่งแก่คนทั้งโลก ขอให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนาทุกคำเข้า และพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่ถูกส่งมาเพื่อบำรุงรักษาบ้านเมือง ทรงเมตตาแก่พสกนิกรประหนึ่งพ่อกับลูก ดังนั้น หากรักชาติก็ให้เสียสละเพื่อชาติ รักศาสนาก็ต้องประพฤติธรรม รักพระมหากษัตริย์ก็ถวายความจงรักภักดี ความรักทั้งสามอย่างนี้เป็นความรักอันประเสริฐยิ่ง

ตัวบทกวีพระราชนิพนธ์เรื่องดังกล่าว ความว่า

ชาติคือหมู่พ้อง	พวกชน
ผู้สถิตในมณฑล	แว่นแคว้น
เช่นไทยทั่วทุกคน	เกิดชาติ ไทยนา
รักชาติถิ่นไทยมั่น	รักทั้งเผ่าไทย
ศาสนาหลายแหล่งนั้น	สอนใจ
เป็นเครื่องประเทืองหทัย	ห่างเศร้า
เป็นที่พึ่งแก่เวไนย	แห่งโลก
หมั่นประพฤติคำเข้า	แต่ล้วนคุณธรรม
อันองค์กษัตริย์เจ้า	จอมนรินทร์
พระยศเกริกธรณิน	นอบน้อม
เสด็จจากภพพรหมิน	บำรุงโลก
ทรงเมตตาพสกพร้อม	ดุจเกื้อโอโรสา
รัก ชาติยอมสละแม้	อาตมา
รัก ศาสน์ประพฤดิธรรมา	ท่านชี้
รัก พระปิ่นนครา	ชนชีพ ถวายนอ
รัก ดังกล่าวแล้วนี้	ประเสริฐแท้กว่าอะไร (p.34)

2.5 การแสวงหาความรู้ แนวคิดเรื่องการศึกษาแสวงหาความรู้ปรากฏชัดเจนในบทกวีพระราชนิพนธ์ “ผลแห่งการเรียนรู้” ดังตัวบทที่กล่าวแล้วในข้างต้น การศึกษาให้ได้มาซึ่งความรู้ เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ประเทศชาติในภายหน้านั้น ผู้ศึกษาต้องมีความขยันหมั่นเพียรเป็นที่ตั้ง อันจะดำรงไว้ซึ่งความสง่างามแห่งวงศ์ตระกูลและประเทศชาติ นอกจากนี้ในบทตัวบท “อุยฉาย” พระราชนิพนธ์ไว้เมื่อ 28 สิงหาคม 2515 เน้นให้เห็นว่าการศึกษานั้นจะต้องเริ่มต้นจากเพียรให้เกิดความรู้แจ้งตั้งแต่วัยเด็ก เมื่อเรียนจบระดับหนึ่งแล้ว ก็ต้องศึกษาต่อไปเรื่อยๆ ดังความในตัวบทกวีนิพนธ์ว่า

อุยฉายเอย

ตัวที่ศึกษา	ที่จิตรลดาแต่เด็ก
เร่งหัดอ่านเขียน	พากเพียรแต่เล็ก
ให้แกร่งดังเหล็ก	ทั้งกายกมล
เรียนเอาความรู้	ไว้สูงกนธ
เติบโตใหญ่ได้ผล	นะเจ้าอุยฉายเอย

อุยฉายเอย

เรียนมาสิบห้าปี	ถึงมีนาคมครบ
ประถมมัธยม	ก็รู้เจนจบ
เขียนอ่านบวกลบ	แคล้วคล่องชำนาญมี
เพื่อชีวิตภยันตราย	ขอลาน้องพี่
เจ้าจงอยู่ดี	เถิดเจ้าอุยฉายเอย (p.31)

นอกจากนี้ ในพระราชนิพนธ์บัตรอวยพรวันวิสาขบูชาที่พระราชทานศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย และกองจดหมายเหตุแห่งชาติ เพื่ออัญเชิญไปจัดพิมพ์ในบัตรอวยพรวันวิสาขบูชา พ.ศ.2529 และพระราชทานกรมศิลปากร เพื่ออัญเชิญไปจัดพิมพ์ในบัตรอวยพรวันวิสาขบูชา พ.ศ.2531 มีพระทศนะเน้นเรื่องการเป็นมิตรกับนักปราชญ์ผู้ประพฤติชอบประหนึ่งท่านเป็นญาติ เพราะท่านจะช่วยแนะนำส่งเสริมให้มีความสุขสวัสดิ์ซึ่งรวมทั้งความรู้ต่างๆ ด้วย ตัวบทกวีนิพนธ์พระราชนิพนธ์มีดังนี้

อิโร จ สุขสวาส โยธาติโนว สมากโม

อยู่ร่วมกับปราชญ์ นำสุขมาให้ เหมือนสมาคมกับญาติ

เป็นมิตรกับปราชญ์ล้ำ

เลอคุณ

ประพฤติชอบก่อปรการบุญ

ก่อเกื้อ

ย่อมช่วยแนะนำหนุน

ให้สุข สวัสดิ์แฮ

ดูอยู่กับชนเชื้อ

ญาติผู้ร่วมพงศ์ (p.121)

2.6 ความเข้าใจชีวิตและโลก เนื้อหาแนวคิดความเข้าใจชีวิตและโลก ทั้งทุกข์ สุข ดี และชั่ว อันเป็นพุทธปรัชญาปรากฏชัดเจนในบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์หลายเรื่อง เช่น “ดุริยางค์ในราตรี” ดังตัวบทกล่าวแล้วข้างต้น หรือในบทสักรวามไม่มีชื่อเรื่อง พระราชทานโครงการสมุดบันทึกประจำวัน ประจำปีพุทธศักราช 2531 ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สะท้อนให้เห็นความเป็นไปที่เป็น

จริงในโลกว่า ความดี ความชั่ว ความทุกข์ ความสุข การได้รับสรรเสริญ การถูกนิินทา เป็นเรื่องปกติธรรมดาที่มีอยู่ทุกวัน ฉะนั้น ขออย่าได้มองหรือยึดมั่นในทางทุกข์ ให้หันมาสู่ทางอันเป็นสุขที่สร้างสรรค์ การประกอบกุศลกรรมจะช่วยบันดาลให้ประสบสุขสำเร็จทุกอย่าง ดังตัวบทวินิพนธ์พระราชนิพนธ์ว่า

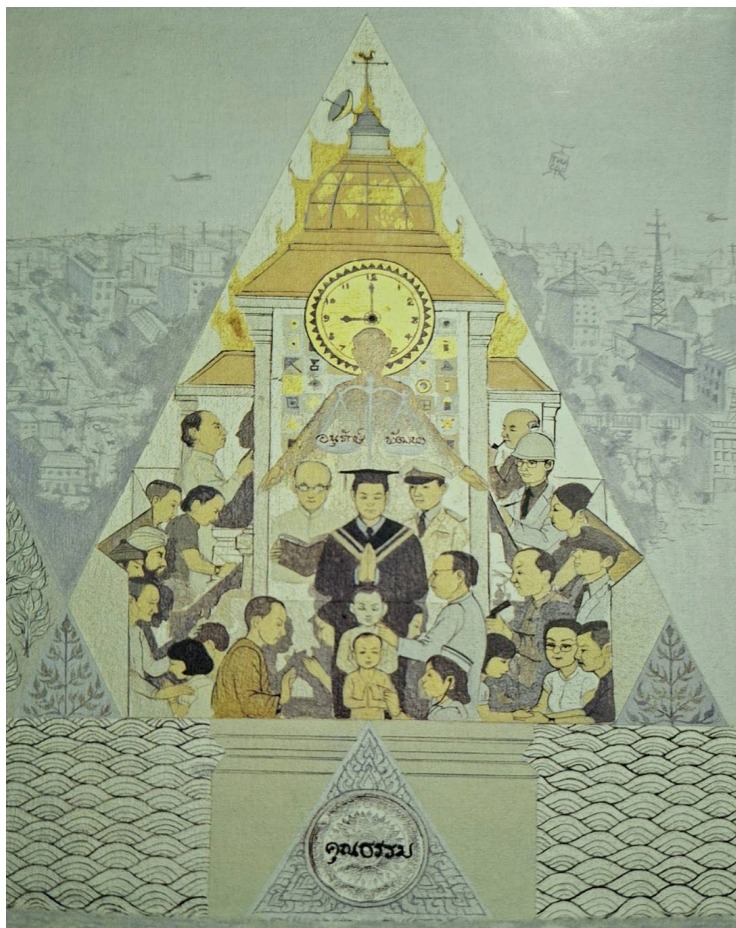
สักรวาท่องไปในพิภพ	ได้ประสบชั่วดีทั่วทิศา
ทั้งทุกข์สุขสรรเสริญและนิินทา	ธรรมดาย่อมมีทุกวี่วัน
อย่าระทมท้อแท้มองแต่ทุกข์	ทำใจสุหาทางที่สร้างสรรค์
ขอกุศลผลสุขทุกสิ่งอัน	สารพันสำเร็จได้ดังใจเอย (p.145)

ความเป็นไปแห่งโลกที่ควรแก่เข้าใจอีกประการหนึ่งคือ สรรพสิ่งไม่เที่ยงแท้ หมุนเวียนเปลี่ยนไปอยู่เสมอ ในบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ “โลกปัจจุบัน” พระราชนิพนธ์เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2514 ในขณะที่พระชนมายุเพียง 16 พรรษา มีพระทศนะแสดงให้เห็นว่าโลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มีการเกิดขึ้นของสิ่งใหม่ เช่น ดิจสูง ยวดยาน ความก้าวหน้าทางการแพทย์ที่รักษาการเจ็บป่วยได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเครื่องให้ความบันเทิงที่น่าพาให้เกิดความลุ่มหลง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็อย่าได้มัวเมาไปกับสิ่งเหล่านั้น ให้มุ่งรักษาความดีเป็นสำคัญ ตัวบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์มีดังนี้

โลกเราวันนี้	มักมีแปลกแปลก
ผิดกับแรกแรก	ที่โลกเกิดมา
ดีกรามบ้านช่อง	หอห้องโสภา
ดีสูงเทียมฟ้า	ปานแข่งดวงดาว
นักปราชญ์ทั้งหลาย	มากมายคิดแต่ง
สร้างยานดัดแปลง	ส่งขึ้นสู่หาว
เดินทางไปมา	เวลาไม่ยาว
เที่ยวไปทุกคราว	ไม่มีทุกข์ทน
การเจ็บการป่วย	หมอช่วยให้หาย
เจ็บป่วยโรคร้าย	ไม่ตายทุกคน
แพทย์เก่งรักษา	หยุดยาคิดค้น
คนป่วยช่วยชนม์	ให้ดลสุขชี
เครื่องเล่นมากมาย	หลากหลายบันเทิง
ดนตรีรื่นเริง	ภาพยนตร์ก็มี
สำราญทุกอย่าง	อย่าร้างความดี
คนเราเดี๋ยวนี้	ชักหลงเมาเมา (p.22)

เนื้อหาและแนวคิดดังกล่าวข้างต้นในบทกวีพระราชนิพนธ์จาก “มณีพลอยร้อยแสง” มีความถึงพร้อมในภาพวิเป็นบ่อเกิดของเนื้อหาและแนวคิดอื่นซึ่งถ่ายทอดผ่านบทกวีนิพนธ์ จากนั้นจึงเป็นความรักต่อทุกสรรพสิ่ง ความกตัญญู ความรักและภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ การแสวงหาความรู้ ความเข้าใจชีวิตและโลก ปรากฏในบทกวีพระราชนิพนธ์เรื่องต่างๆ สะท้อนถึงพระทศนะในสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า

กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่มีแบบแผนอยู่แล้วตามเนื้อหาและแนวคิดหลักในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (His Majesty King Bhumibol Adulyadej, 1997) ในห้วงเวลาดำรงชีวิตอยู่ของบุคคลที่สมบูรณ์แล้ว จะมีคุณธรรมเป็นรากฐานของชีวิตซึ่งหล่อเลี้ยงด้วยการศึกษา ที่ต้องพัฒนาต่อเนื่องตามลำดับ ตั้งแต่ระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง ในคนคนหนึ่งจะต้องมีการอนุรักษ์และการพัฒนาประกอบสร้างเข้าด้วยกัน

ภาพปรัชญาการอนุรักษ์และพัฒนาจากพระมหาชนก

จากพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ

(His Majesty King Bhumibol Adulyadej, 1997, p.144)

3. ภาษาวรรณศิลป์

บทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ใน “มณีพลอยร้อยแสง” เอกอุตมด้วยคุณค่าทางวรรณศิลป์ เนื่องจากผู้พระราชนิพนธ์ทรงเป็นกวีร่วมสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นผู้มีพรสวรรค์ในด้านการกวี และผ่านการฝึกฝนมาเป็นอย่างดีแล้ว สมดังพระสมัญญา “วิเศษภูศิลป์” พระอัจฉริยภาพด้านภาษาวรรณศิลป์ จำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ วรรณศิลป์ในคำ และวรรณศิลป์ในความ ดังนี้

3.1 วรรณศิลป์ในคำ คำให้พลังทางวรรณศิลป์ในบริบทของกวีนิพนธ์นั้นๆ โดยพลังนั้นมาจากเสียงหรือความหมายในคำก็ได้ เมื่อได้พิจารณาลักษณะวรรณศิลป์ในคำของบทกวีพระราชนิพนธ์ใน “มณีพลอยร้อย

แสง” ทั้ง 134 เรื่อง พบพระอัจฉริยลักษณ์ด้านคำวรรณศิลป์ที่ปรากฏโดดเด่น 6 ลักษณะ คือ คำสัมผัส คำเสนาะ คำซ้อน คำซ้ำ คำศัพท์เฉพาะ และคำศักดิ์สูง

คำสัมผัส คือ คำสอดประสานกันด้วยเสียงพยัญชนะและเสียงสระ หากสอดประสานกันด้วยเสียงพยัญชนะ เรียกว่า “คำสัมผัสอักษร” เป็นคำสองคำขึ้นไปที่ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียงเดียวกัน เช่น นก-นอน, ให้-หาย หากสอดประสานกันด้วยเสียงสระ เรียกว่า “คำสัมผัสสระ” เป็นคำสองคำที่ใช้สระเป็นเสียงเดียวกัน หากมีเสียงพยัญชนะสะกดก็ต้องเป็นเสียงเดียวกันด้วย เช่น น้ำ-ข้า, เรียบ-เยียบ

คำเสนาะ คือ คำมีเสียงวรรณยุกต์ที่ก่อให้เกิดเสียงเสนาะเมื่อได้ออกเสียงหรือเปล่งคำนั้น อาจเปล่งคำในลีลาของการขับ ร้อง หรืออ่านเป็นท่วงทำนอง ส่วนมากคำนั้นมักมีเสียงวรรณยุกต์จัตวา สามัญ หรือตรี และต้องปรากฏในตำแหน่งที่เหมาะสมหรือเป็นลักษณะนิยมทางฉันทลักษณ์

คำซ้อน คือ การใช้คำซ้อนในบทกวีนิพนธ์ เช่น หล้า-หล่ง, ขอบเขต

คำซ้ำ คือ การใช้คำซ้ำในบทกวีนิพนธ์ เช่น เรื่อยเรื่อย, ขึ้นขึ้น

คำจำเพาะ คือ การใช้คำมีความหมายเฉพาะสำหรับการแต่งกวีนิพนธ์เรื่องนั้นๆ หรือกรณีนั้นๆ

คำศักดิ์สูง คือ คำที่มักเป็นคำยืมจากภาษาต่างประเทศ มักเป็นยืมภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี ภาษาเขมรที่ใช้ในบริบทของคำราชาศัพท์ หรือคำที่โดยทั่วไปมักใช้สื่อสารอย่างเป็นทางการ เช่น โสม, สาร, ชันท์

พระอัจฉริยลักษณ์ในการใช้คำวรรณศิลป์สร้างสรรค์บทกวีนิพนธ์พระราชนิพนธ์อุดมด้วยชั้นเชิงลีลาการประพันธ์อันเป็นเลิศ มีความเลื่อนไหลและเป็นพลวัต พิจารณาได้จากการวิเคราะห์บางส่วนของบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ “แดนดินถิ่นหมอก” พระราชนิพนธ์ไว้เมื่อเดือนมกราคม 2521 ดังต่อไปนี้

ดาวเคียดเคียนดัดหล้า	แหล่งโสม	สัมผัสอักษร: ดาว-เคียด-เคียน-ดัด, หล้า-หล่ง คำเสนาะ: โสม
พรายแห่งหึ่งห้อยเห็น	พลุ่งพร้อย	สัมผัสอักษร: แห่ง-หึ่ง-ห้อย-เห็น คำเสนาะ: เห็น
เงาเกลื่อนเงื่อนไกลโกรม	แก้วเกิด ตนนา	สัมผัสอักษร: เงา-เงื่อน, เกลื่อน-ไกล, แก้ว-เกิด สัมผัสสระ: เกลื่อน-เงื่อน
สิ้นสับเสยสิ้นสร้อย	สั่งสาร	สัมผัสอักษร: สิ้น-สับ-เสย-สิ้น-สร้อย-สั่ง-สาร คำเสนาะ: สาร
เขตเขื่อนขันธ์มุ้งเมื่อ	เมืองบน	สัมผัสอักษร: เขต-เขื่อน-ขันธ์, มุ้ง-เมื่อ-เมือง
เย็นเยือกเยียบใครปาน	เปรียบได้	สัมผัสอักษร: เย็น-เยือก-เยียบ
ตำรุต่ตอตน	ตรูแต่ง	สัมผัสอักษร: ตำ(ร)ู-ตู่-ตอ-ตน-แต่ง
เวียงวาดวณัฏ์เว้งไว้	แวดวิญ	สัมผัสอักษร: เวียง-วาด-ว(ณัฏ)-เว้ง-ไว้-แวด-วิญ
จอดจิตจ่อจ้อง	จางแฝง	สัมผัสอักษร: จอด-จิต-จ่อ-จอด-จ้อง-จาง คำเสนาะ: แฝง
ฝายฝากเก็บก่อกสินธุ์	กั้นกั้น	สัมผัสอักษร: ฝาย-ฝาก, เก็บ-ก่อก, กั้น-กั้น คำเสนาะ: สินธุ์
เรื่อยเรื่อยรุ่งเรือง	รองรัง	คำซ้ำ: เรื่อยเรื่อย สัมผัสอักษร: รุ่ง-เรือง-รอง-รอง
เถื่อนถ่องทุกชั้นขึ้น	เชียวชล...	สัมผัสอักษร: เถื่อน-ถ่อง-ทุก, ขึ้น-เชียว-ชล คำซ้ำ: ขึ้นขึ้น
รายร่อนเรียงรอบฟ้า	ฟากหา	สัมผัสอักษร: ราย-ร่อน-เรียง-รอบ, ฟ้า-ฟาก คำเสนาะ: หา
เห็นหมอกออกกลีขาว	ขุนข้อง	สัมผัสสระ: หมอก-ออก สัมผัสอักษร: ขาว-ขุน-ข้อง คำเสนาะ: ขาว
คลุมขอบเขตเขาว	ทิวเถื่อน	สัมผัสอักษร: ขอบ-เขต-เขา, ทิว-เถื่อน
ห้วยตัดกัฒชะห้อย	ถิ่นด้าวไทรณย์	สัมผัสสระ: ตัด-กัฒ คำซ้อน: กัฒชะ, ถิ่นด้าว คำจำเพาะ: ไทรณย์ (สีเงิน)
รายร่อนเรียงรอบฟ้า	มองสุราถิ่นเถื่อนเถิน	สัมผัสอักษร: ราย-ร่อน-เรียง-รอบ, ถิ่น-เถื่อน-เถิน คำเสนาะ: เถิน
เขตเขาลำเนาเนิน	ล้วนนำดูดูตาชม (p.43)	สัมผัสอักษร: เขต-เขา, (ลำ)เนา-เนิน สัมผัสสระ: ดู-ดู

ตัวอย่างการใช้คำศักดิ์สูงพบในบทพระราชนิพนธ์วินิพนธ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศ์ เช่น บัทรวยพรวันวิสาขบูชา บทพระราชนิพนธ์สดุดีสมเด็จพระปิยมหาราชและคำฉันท์ ดุษฎีสังเวย ตัวอย่างตัวบทวินิพนธ์พระราชนิพนธ์ เช่น “คำฉันท์ดุษฎีสังเวยสมโภชพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร” ดังต่อไปนี้

สรวมชีพประณต ณ บทมาศ	อธินาถเกรียงไกร
ปกหล้านิกรพลกไทย	ทะนุรัฐทรงธรรม
ถิ่นทรเหลทสุรสถล	ธกัศลเสด็จดำ-
เนินแนวเนาะการกลีกรรม	นรผู้ประกอบงาน
อุตสาหกิจวณิชกร	อนุสรเจือจาน
ข้าราชย์ประภคตธรรการ	อนุกุลเสมอมา
เหล่าสงฆทรงคุณพิมล	สุกฤษศศิลา
สืบสร้างพระศาสนสุธา	มนน้อมผดุงบุญ
สมเด็จพระปิ่นสุริยฉัตร	พิทักษ์ทรงคุณ
จอมปราชญ์ประเสริฐคตือดลย์	วิศรุตวิศิษฐ์พน
ทรงเจนประจักษ์ยทุทธศาสตร์	สุรราชฎ์พหลมุน
พร้อมรณริปูพยุหุบุ	ชลเนืองกระแสนสินธุ์
จึงมีประชาวีรชเขต	มละเทศแดนดิน
พึงโพธิสมภรณ์ริน-	ทรไต้สยามแดน
ด้วยเดชศักดิ์ธรมิศ	วรสิทธิล้ำแสนย์
ขอไทยประจุนครแมน	อติพัฒนารมย์ (p.76)

3.2 วรรณศิลป์ในความ เป็นลักษณะทางวรรณศิลป์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้คำและถ้อยคำร้อยเรียงต่อเนื่องกันเป็นประโยคและข้อความ ในลักษณะโวหาร ภาพพจน์ และรสวรรณคดี พระอัจฉริยลักษณ์ด้านวรรณศิลป์ในความปรากฏโดดเด่นและชัดเจนในบทวินิพนธ์พระราชนิพนธ์ทุกเรื่อง

ตัวอย่างเช่นบทบรรยายโวหารในบทพระราชนิพนธ์ขนาดสั้นไม่มีชื่อเรื่อง ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 2525 พระราชนิพนธ์ด้วยฉันทลักษณ์กาพย์ยานี 11 จำนวน 2 บท หากแต่มีกระบวนความอย่างแจ่มชัดลึกซึ้งกินใจ ความว่า

พระเอยพระทรงชัย	สุขยิ่งใหญ่ได้สนอง
ใต้เบื้องบาทละออง	ธุลีให้รำลึกพระคุณ
ขอถวายทั้งบุปผา	บูชาแด่พระการุณย์
เทียบรูปอันวิบุลย์	มนัสน้อมมโนถวาย (p.85)

พระอัจฉริยลักษณ์ด้านวรรณศิลป์ในความอันเป็นเลิศในบทพระราชนิพนธ์วินิพนธ์ที่เห็นได้อย่างชัดแจ้งอีกประการหนึ่งคือ “รสวรรณคดี” อันเป็นอารมณ์เกิดขึ้นกับผู้อ่านวรรณคดี เมื่อได้รับรู้อารมณ์ในตัวบท (Office of the Royal Society, 2018, p.424)

บทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ใน “มณีพลอยร้อยแสง” ให้สรรพนคตลักษณะหาสรสซึ่งมักเป็นที่จดจำของผู้อ่านเป็น คือ “เมนูไข” พระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ.2518 และ “สถิตินิพนธ์” พระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ.2525 ภายในระยะเวลาไม่กี่นาที่ด้วยพระอารมณ์ขันที่ทรงลงทะเลเป็นเรียนวิชา Multivariate and Factorial Analysis ระดับปริญญาเอก เป็นวิชาต้องใช้ความวิริยะอย่างมากเพื่อให้ได้ผลการเรียนดี

ตัวบท “เมนูไข” มีดังนี้

ไขเค็มไขลวกทั้ง	ไขหวาน
กับไขต้มสุกนาน	เยี่ยวม่า
ไขตุ๋นรสเยี่ยมปาน	รสทิพย์
ไขไก่โอ้เยี่ยมอำ	อร่อยแท้้อยากกิน (p.41)

ตัวบท “สถิตินิพนธ์” มีดังนี้

ความจำเสียหมดแล้ว	ไม่ดี
ลืมนสูตรและวิธี	คิดค้น
สถิตินิพนธ์	ไปติด ต่อณา
สอบตกคงไม่พ้น	จะซ้ำจำยอม (p.47)

บทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ที่ทรงแสดงพระอัจฉริยลักษณ์ด้านการใช้สรรพนคตได้อย่างมีชั้นเชิงการประพันธ์ชั้นสูง คือ “อยุธยา” พระราชนิพนธ์เมื่อ 13 พฤศจิกายน 2514 ขณะพระชนมายุ 16 พรรษา ทั้งใช้นั้นทลักษณ์โคลงสี่สุภาพจำนวน 12 บท ขับเคลื่อนเนื้อหาด้วยลีลาสรรพนคตหลากหลายและเป็นพลวัต ทรงเปิดเรื่องด้วยอัทฤตรสเพื่อนำเข้าสู่โบราณสถานและโบราณวัตถุที่อยุธยา ทั้งพระราชวัง พระปรางค์ ปราสาท โบสถ์ และศาลา จากนั้นทรงใช้วีรรส ภูยานกรส กรุณารส วีรรส อัทฤตรส และศานตรส ดำเนินเรื่องไปจนกระทั่งจบเรื่อง

ทั้งนี้ อัทฤตรส คือความอัศจรรย์ใจ เกิดจากการรับรู้ภาวะน่าพิศวง วีรรสคือความชื่นชมในความกล้าหาญและความมุ่งมั่นในการต่อสู้ของวีรบุรุษ หรือความอดสาหะในการเสียสละ ภูยานกรส คือ ความหวาดหวั่นเกรงกลัว เกิดจากการรับรู้ความน่ากลัว กรุณารส คือ ความสงสารเห็นใจ เกิดจากการรับรู้ความทุกข์โศก และศานตรส คือความสงบใจ เกิดจากการรับรู้ภาวะความสงบ อีกแง่หนึ่งคือเมื่อไม่ทุกข์ ไม่สุข และไม่เกลียด เป็นต้น ก็คือความสงบ (Office of the Royal Society, 2018, p.424; Raksamani, 2006, pp.150-192)

ตัวบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ “อยุธยา” มีดังต่อไปนี้

(อัทฤตรส)

ปางบรรพอยุธยา	โอฬาร
ราชวังปรางค์ปรา	เลิศล้ำ
วิหารโบสถ์ศาลา	เรืองรุ่ง
แลจรัสไปแผ่	อันทรงธรรม

กรุงเก่าเราก่อนนั้น	จำเริญ
มอญม่านจะเผชิญ	ไปกล้า
แสนยากาจไกรเกิน	ใครเปรียบ
รบบุกทุกแหล่งหล้า	อริร้ายล่าถอย
วรรณคดีศิลปะนั้น	สุดพรรณ-นาแฮ
โคลงร่ายกาพย์กานท์ฉันท	เพราะพร้อง
เสนาะโสดดุจเทพสรร	เสนออ่าน
มรดกของไทยต้อง	กล่าวชั้นสรรเสริญ
(วีรส)	
ยามเมื่อหม่ม่านร้าย	รังควาน
ไทยก็เร่งเริ่มการ	ตอบโต้
บคร้ามริปูพาล	เรารบ
เลือดหลังชีพสุญโธ	เทวษแท้เราคล้าย
โลหิตหยดหยาดไล่	ธรณิน
กายท่นทหารภินท์	สุดเศร้า
สุญชีพชื่อยังยิน	เสนาะจิต เราแฮ
คอยเร่งลูกหลานเร้า	ช่วยกู้ชาติไทย
(ภยานกรส)	
อยุธยาพินาศแล้ว	ในไฟ พม่านอ
สมบัติของชาติไทย	ปนปี
ปรารค์ปราสาทบรรลัย	วิบโยค
กรุงเก่ามอดไหม้มัน	ชาติแมนมลายสุญ
ราชวังแต่ก่อนก็	ยรรยง
อิฐสลับหินแสงคง	และไม้
บัดนี้หลากใจปลง	ในจิต
มีแต่ฐานแลได้	นอกนั้นไปมี
วัดสรรเพชญ์คู่สร้าง	พระนคร
เดิมร่ามงามบวร	เด่นฟ้า
เหลือเพียงซากนุสรณ์	ชวนสลด
องค์พระศรีสรรเพชญ์อ้า	แตกสิ้นสูญทลาย

(กรรมารส)

บัดนี้มีแต่หญ้า	บนมูล ดินเอย
ข้าเบิ่งบังอาตุร	นบไหว
มีแต่เศษอิฐปูน	หักบิ่น
ข้าสะอื้นหวนไห้	นิกถ้วนทนหลัง

(วีรรส)

อยุธยาเป็นท้องทุ่ง	มโหฬาร
แลลีสุดสายตา	ใหญ่กว้าง
ก่อนเป็นที่ยุทธนา	กู้ชาติ
สร้างชื่อไทยเอกอ้าง	ว่ากล้าลือขจร

(อัทฤตรส)

อยุธยาสร้างใหม่แล้ว	แลงาม
นำทองเที่ยวเรือตาม	ทุ่งทอง
นาไร่ในคัมภีร์	เรื่องรุ่ง
ร้านตลาดเรือนรามต้อง	เอ๋ยเอ๋ยเย็นยอ

(ศานตรส)

บุษนิยัตถุครั้ง	ก่อนนาน
เป็นที่นบสักการ	นอบน้อม
อารามพุทธรูปมาน	ความศักดิ์สิทธิ์
สัญลักษณ์ชาติไทยพร้อม	อยุธยาเบื้องบุรพสมัย (pp.25-27)

โดยสรุป พระอัจฉริยภาพด้านภาษาวรรณศิลป์ ทั้งวรรณศิลป์ในคำ และวรรณศิลป์ในความ จากบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ “มณีพลอยร้อยแสง” เป็นการนำเสนอเฉพาะลักษณะเด่นและสำคัญ ยังมีรายละเอียดย่อยอีกหลายมิติ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับแง่มุมทัศนะของผู้ศึกษาวิจัยและแนวคิดที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย อย่างไรก็ตาม พระอัจฉริยภาพด้านภาษาวรรณศิลป์ดังกล่าว มีความดีเด่นและสมบูรณ์ พิสูจน์ได้ด้วยแนวคิดทฤษฎีทางภาษาและวรรณกรรม สะท้อนให้เห็นพระอัจฉริยภาพแห่งกวีได้อย่างไม่มีข้อสงสัย

อภิปรายผล

บทกวีนิพนธ์พระราชนิพนธ์ใน “มณีพลอยร้อยแสง” จำนวน 134 เรื่อง มีทั้งเรื่องขนาดสั้น และเรื่องขนาดยาว เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการพระราชนิพนธ์และการนำไปใช้ประโยชน์แตกต่างกันไป เช่น คำฉันท์ดุขกัสังเวท 3 เรื่อง เพื่อจะใช้ในประเพณีและพิธีกรรม หรือเรื่องใช้เป็นบทสวดหรือแสดงอาศิรวาท เช่น บทพระราชนิพนธ์สวดดีสมเด็จพะปิยมหาราช, ราชนิยาเศียรราช, สุนทราภิวาท บางบทก็พระราชนิพนธ์ตามภาวะธรรมารมณ เช่น ดอกไม้, สายน้ำ, รัก ทุกเรื่องนั้นหากพิจารณาในทางสุนทรียศาสตร์ จะเห็นจุดมุ่งหมายในการ

พระราชนิพนธ์ว่า เพื่อส่งเสริมให้มนุษย์มีความซาบซึ้งและความชื่นชมในความงามที่มนุษย์สร้าง (Soothipunt, 2005, p.18) อันนำมาซึ่งความจรจโรจใจที่ได้ชื่นชมหรือเสพงานทางศิลปะ

พระอัจฉริยภาพด้านฉันทลักษณ์นั้น แม้ฉันทลักษณ์ฉันทิโดดเด่นที่สุด แต่ในภาพรวมสะท้อนให้เห็นว่าทรงชำนาญด้านฉันทลักษณ์อื่นๆ ทั้งกลอน โคลง กาพย์ เพลง และร่าย ไม่หย่อนไปกว่ากัน แต่ฉันทลักษณ์ฉันทิที่ทรงใช้พระราชนิพนธ์คำฉันท์ดุขกัสนั้นเป็นของสูง กวีอื่นน้อยคนนักที่จะแต่ง และที่พระองค์พระราชนิพนธ์นั้น ก็มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ระดับเดียวกับคำฉันท์ดุขกัสนั้น ในส่วนของพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ประเภทเพลง ส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้ฉันทลักษณ์ร้อยกรองปกติ เพียงแต่มีการใส่ทำนองเพลงและขับร้อง โดยมีเครื่องดนตรีประกอบ พระอัจฉริยภาพเนื้อหาและแนวคิดจะแสดงให้เห็นถึงความถึงพร้อมในภาวภูมิเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงสะท้อนไปถึงเนื้อหาและแนวคิดอื่นๆ ซึ่งเนื้อหาและแนวคิดโดยรวมจะเชื่อมโยงกับภาพปรัชญาการอนุรักษ์และพัฒนาจากพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (His Majesty King Bhumibol Adulyadej, 1997, p.144) ในลักษณะที่ส่งอิทธิพลมาถึงเนื้อหาและแนวคิดในบทกวีพระราชนิพนธ์จาก “มณีพลอยร้อยแสง” ส่วนพระอัจฉริยภาพภาษาวรรณศิลป์ สะท้อนให้เห็นความเป็นเลิศของศิลปินผู้มี “พรสวรรค์” และผ่านการฝึกฝนอย่างเข้มข้น พระสมัญญานามองค์เอกอัครราชูปถัมภกมรดกวัฒนธรรมไทย และวิเศษศิลป์ จึงเป็นเครื่องยืนยันในพระอัจฉริยภาพแห่งกวีได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้จะเพิ่มเติมองค์ความรู้ต่อยอดจากผลงานการศึกษามีมาก่อนหน้า คือ “มณีพลอยร้อยแสง” ฉายชัดพระอัจฉริยภาพนักปราชญ์ (Khunphakdee, 1991) รวมพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี “มณีพลอยร้อยแสง”: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ (Toobklang, 2021) และดุริยางคในราตรี: กลวิธีการประพันธ์ในกวีนิพนธ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (Phlaykumnerd, Pansakun, 2018) ลักษณะชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญที่ขัดแย้งในพระอัจฉริยภาพแห่งกวี ทั้ง 3 ประการ คือ ฉันทลักษณ์ เนื้อหาและแนวคิด และภาษาวรรณศิลป์ ว่าก่อเกิดมาจากพรสวรรค์และการฝึกฝนอย่างเข้มข้นตามคุณลักษณะของศิลปิน

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

บทกวีนิพนธ์พระราชนิพนธ์ใน “มณีพลอยร้อยแสง” ทั้ง 134 เรื่อง สะท้อนให้เห็นพระอัจฉริยภาพแห่งกวี 3 ด้าน ได้แก่ ด้านฉันทลักษณ์ ทรงใช้ฉันทลักษณ์พระราชนิพนธ์บทกวีนิพนธ์โดดเด่นตามลำดับ คือ ฉันทิ กลอน โคลง กาพย์ เพลง และร่าย ด้านเนื้อหาและแนวคิด ชี้ให้เห็นว่าทรงถึงพร้อมในภาวภูมิเป็นอันดับแรก จากนั้นเน้นให้เห็นความรักต่อทุกสรรพสิ่ง, ความกตัญญู, ความรักและภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์, การแสวงหาความรู้, ความเข้าใจชีวิตและโลก ด้านภาษาวรรณศิลป์ สะท้อนให้เห็นพระอัจฉริยภาพด้านการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในคำ 6 ลักษณะ คือ คำสัมผัส คำเสนาะ คำซ้อน คำซ้ำ คำศัพท์เฉพาะ และคำศักดิ์สูง ส่วนวรรณศิลป์ในความ จะเห็นถึงการสร้างสรรค์กระบวนการ และวรรณคดี

ในการวิจัยครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะให้ศึกษาวิจัยพระอัจฉริยภาพจากพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์ที่พระราชนิพนธ์หลังบทพระราชนิพนธ์ใน “มณีพลอยร้อยแสง” ศึกษาในเชิงประวัติและพัฒนากาพย์ นอกจากนี้ เสนอแนะให้นำบทพระราชนิพนธ์กวีนิพนธ์สู่การเรียนการสอนในทุกระดับการศึกษา

กิตติกรรมประกาศ:

บทความวิจัยนี้ได้รับความอนุเคราะห์ตรวจทานเนื้อหา ถ้อยคำสำนวนภาษา รูปแบบ และด้านอื่นๆ จาก อาจารย์ ดร.วิเชษฐชาย กมลสัจจะ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ และ อาจารย์ชญานนท์ ชมดี สถาบันวิจัย พัฒนา และสาธิตการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

แหล่งทุน: ไม่มี

ผลประโยชน์ทับซ้อน: ไม่มี

การอนุมัติทางจริยธรรม: ไม่มี

เอกสารอ้างอิง

- Amornwiwat, S. (1989). “The royal lineage of literature will last until the end of time” in **Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn and the Conservation of Thai Heritage**. Bangkok: Office of the National Culture Commission, pp.65-76. (In Thai).
- His Majesty King Bhumibol Adulyadej. (1997). **The Story of MAHAJANAKA**. (2nd ed.). Bangkok: Amarin Printing and Publishing. (In Thai).
- Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn. (1990). **MANII PHLOY ROY SAENG**. Bangkok: Kim Pai Printing. (In Thai).
- Kallayanapong, A. (2005). **Poetry of Angkam Kallayanapong**. (7th ed.). Bangkok: Siam. (In Thai).
- Khunphakdee, N. (1991). “‘Manii Phloy Roy Saeng’ Demonstrate the excellence of a scholar” in **Journal of the Faculty of Arts, Silpakorn University**. 13(2), pp.5-16. (In Thai).
<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jasu/article/view/250725>
- Laksanasiri, Ch., & Nuchthongmuang, K. (2015). “A royal greeting card from Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn.” in **Journal of the Faculty of Arts, Silpakorn University**. 13(2), pp.9-42. (In Thai).
<https://www.tci-thaijo.org/articles/social04-238596>
- Nagavajara Ch., Chitchamnong D., Tingsabadh Ch., Chatraporn S., Wannachet A., & Sindthuprama, S. (2005). **International Poetry: Critical Studies**. Bangkok: Khom bang. (In Thai).

- Office of the Royal Society. (2007). **Dictionary of Thai Literary Terms, Prosody (Chaptal Characteristics), Royal Institute of Thailand Edition.** Bangkok: Office of the Royal Society. (In Thai).
- Office of the Royal Society. (2018). **Dictionary of Thai Literary Terms.** (2nd ed.). Bangkok: Office of the Royal Society. (In Thai).
- Phlaykumnerd P., & Pansakun P. (2018). “DURIYANGNAIRATRI: Poetry Composition Techniques in the Poetry of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn” in **National Library of Thailand Journal**. 6(2), pp.29-39. (In Thai).
<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/nlt/article/view/216830>
- Raksamani K., (2006). **An analysis of Thai literature according to Sanskrit literary theory.** (2nd ed.). Bangkok: Department of Eastern Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University. (In Thai)
- Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto). (2016). **Dictionary of Buddhism.** (27th ed.). Bangkok: The Foundation of Peace Education: Venerable Prayudh Payutto. (In Thai)
- Soothipunt, A. (2005). **Artistic concepts and ideas.** Bangkok: Srinakharinwirot University. (In Thai)
- Sriworapoj, B. (2025). **THIPWAIWALIWALAI ANCHALIT ROYKRONGRATCHASADUDI.** Bangkok: Cultural Promotion Fund, Department of Cultural Promotion, Ministry of Culture. (In Thai)
- Toobklang, P. (2021). “Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn’s “MANI PLOI ROI SAENG”: An Analysis Study” in **Humanities Journal (Graduate School), Ramkhamhaeng University**. 10(1), pp.16-34. (In Thai).
<https://so08.tci-thaijo.org/index.php/ghuru/article/view/271>
- Yamnadda, S. (1989). “Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn and the preservation of Thai heritage in the field of the Thai language” in **Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn and the Conservation of Thai Heritage.** Bangkok: Office of the National Culture Commission, pp.53-56. (In Thai).